

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalendarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meylev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmuratova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari: Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabilik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирўйўйловчи”	332
Н. Э. Кахарова	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralarni samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Iloxovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari.....	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integratsiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlari	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmira Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ixom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе.....	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni.....	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi.....	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida.....	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

TA'LIM MUASSASALARIDA XARAJATLARNI MOLIYAVIY NAZORAT ETISHNING SAMARADORLIGI TAHLILI

Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti "Bank ishi va buxgalteriya hisobi"
kafedrasining mustaqil ilmiy izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etish samaradorligini tahlil etishning dolzarbligi va uning asosiy yo'nalishlari, moliyaviy oqimlarni va davlat mulkini boshqarish samaradorligini ta'minlash uchun tegishli moliyaviy nazorat mexanizmlarini yaratish, oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosatini tashkil etish, davlat moliyaviy nazoratini samarali va keng qamrovli tashkil etish, moliyaviy operatsiyalarda inson faktorini kamaytirish, tizimli yo'l qo'yilayotgan moliyaviy xato-kamchiliklarning oldini olish masalalariga doir tadqiqot natijalari aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim muassasasi, davlat moliyaviy nazorati, ichki audit, davlat moliyasini boshqarish, moliyaviy oqimlar, nazorat mexanizmlari, moliyaviy nazorat samaradorligi, moliyaviy mexanizmni shakllantirish, ta'lim sohasidagi davlat siyosati.

Abstract: In the article, the relevance of the analysis of the effectiveness of financial control of expenses in higher education institutions and its main directions, the creation of appropriate financial control mechanisms to ensure the effectiveness of financial flows and the management of state property, the organization of state policy in the field of higher education, the effective and comprehensive organization of state financial control, the results of the research on the issues of reducing the human factor in financial transactions and preventing systematic financial errors and deficiencies are reflected.

Key words: educational institution, state financial control, internal audit, state financial management, financial flows, control mechanisms, effectiveness of financial control, formation of a financial mechanism, state policy in the field of education.

Аннотация: В статье показана актуальность анализа эффективности финансового контроля расходов в высших учебных заведениях и его основных направлений, создания соответствующих механизмов финансового контроля для обеспечения эффективности финансовых потоков и управления государственным имуществом, организации отражены государственная политика в сфере высшего образования, эффективная и комплексная организация государственного финансового контроля, результаты исследований по вопросам снижения человеческого фактора в финансовых операциях и предотвращения систематических финансовых ошибок и недостатков.

Ключевые слова: образовательное учреждение, государственный финансовый контроль, внутренний аудит, государственное финансовое управление, финансовые потоки, механизмы контроля, эффективность финансового контроля, формирование финансового механизма, государственная политика в сфере образования.

KIRISH

Oxirgi yillarda mamlakatimiz davlat moliyasini boshqarish tizimining barcha bosqichlarida, xususan, davlat moliyaviy nazorati va ichki auditini amalga oshirishda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, tizimda qator kamchiliklar mavjud. Bizga ma'lumki, hozirgi kunga qadar Davlat moliyaviy nazorati tizimi hamda uni ishlash prinsipi mustaqillik davridan avvalgi yillardagi davlat moliyaviy nazorat tizimidan keskin farq qilmasdan kelmoqda. Chunki o'sha davrda budjetdan ajratilgan mablag'larni sarflanishida faqatgina qonun va qonun osti hujjatlar talablari to'g'ri bajarilishi, budjet mablag'larini talon-taroj va o'zlashtirishlarga yo'l qo'yilmasligi tekshirishning asosiy maqsadi bo'lgan bo'lsa, hozirda ham moliyaviy nazoratni amalga oshirishda ushbu maqsadlarga ko'proq urg'u berilmoqda, ya'ni barcha operatsiyalar amalga oshirilganidan so'ng qonun hujjatlariga zid bo'lmagan holda budjet mablag'laridan oqilona foydalanilganligi, o'zlashtirish, kamomad, rejadan ortiqcha xarajatlar amalga oshirilmaganligiga baho berish bilan cheklanib qolinmoqda.

Hozirgi sharoitda O'zbekiston iqtisodiyoti moliyaviy, budjet va soliq intizomining pastligi tufayli katta zarar ko'rmoqda. Budjet mablag'lari va moddiy resurslardan boshqa maqsadlarda foydalanish O'zbekiston Respublikasining har bir budjet tashkilotlarida va hududlarida amalda mavjudligini kuzatish mumkin. Natijador va samarali moliyaviy nazorat kuchli davlat mavjudligining asosiy sharti, davlat ravnaqi va barqarorligining muhim omilidir. Davlatning iqtisodiy sohadagi nazorat funksiyasi davlat va hududiy (munitsipal) darajada moliyaviy huquqbuzarliklarning oldini olish, aniqlash va ularga chek qo'yish, shuningdek, budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish tizimini tashkil etishdan iborat. Davlatning davlat moliyaviy nazorati mexanizmlarini takomillashtirish imkoniyatlari, eng avvalo, umumiy iqtisodiy vaziyat va iqtisodiyot oldida turgan vazifalar bilan belgilanadi.

Moliyaviy oqimlarni va davlat mulkini boshqarish samaradorligini ta'minlash uchun tegishli moliyaviy nazorat mexanizmlarini yaratish dolzarb bo'lib qoladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xorijlik va Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi davlatlarining yetakchi iqtisodchi olimlari tomonidan mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar o'tkazilgan va uning mohiyati haqida qimmatli fikrlar bildirilgan. Xususan, davlat moliyaviy nazorati mohiyati va vazifalarini tadqiqotchi L.N.Ovsyannikovning fikricha: "Davlat moliyaviy nazorati – davlatning moliyaviy manfaatlarini va fuqarolarning moliyaviy huquqlarini qonunlar, tashkiliy, boshqaruv, huquqni himoya qilish vositalari orqali amalga oshiriladigan tadbirdir" [1].

V.D.Larichev ta'kidlaydiki, davlat moliyaviy nazoratining maqsadi moddiy resurslardan foydalanish jarayonida ro'y beradigan, ya'ni huquqiy talablarning buzilishi, budjet mablag'larining noqonuniy sarflanishi bilan bog'liq bo'lgan qonunbuzarliklarni oldini olish, shuningdek, qonunbuzarliklarga sabab bo'lgan shaxslardan davlatga yetkazilgan zararni undirish va ularga nisbatan qonuniy choralarni ko'rish, shuningdek, kelajakda bunday qonunbuzarliklarga yo'l qo'ymaslikka qaratilgan chora tadbirlarni ishlab chiqishdan iboratdir [2].

Tadqiqotchi E.A.Voznesenskiy qayd etadiki, davlat moliya nazoratidan ko'zlangan maqsad mikro va makro darajada moliyaviy xarajatlar haqida tezkor ma'lumotga ega bo'lish, qonunbuzarliklarning oldini olish uchun mo'ljallangan, moliyaviy resurslar boshqarilishini ta'minlaydigan qarorlar qabul qilib, yangi vazifalarni belgilashdan iboratdir [3].

Shunday qilib, davlat moliya nazorati organlari faoliyati aksariyat iqtisodchi olimlar tomonidan ijobiy baholangan. Ushbu fikrlarning davlat moliya nazoratining muayyan tomonlarini, elementlarini tadqiq qilgan bo'lsa, ba'zi olimlar uning keng imkoniyatga egaligini e'tirof etadi. Iqtisodiy mavzuda nashr qilingan ilmiy adabiyotlarda hozirgacha, davlat moliya nazorati qaysi metodlardan foydalanib amalga oshirilishi haqida yagona fikr shakllanmagan.

Davlat moliya nazorati vazifalari va mohiyati bo'yicha yagona metodika mavjud bo'lmaganligi uchun, iqtisodchi olimlar orasida turli munozarali fikrlar mavjud. Eng muhimi yagona ilmiy asosga ega bo'lmagan yondashuvlar amaliyotda ham uchraydi.

Mamlakatimizda davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini yanada takomillashtirishga oid vazifalarni D.Pulatov umumlashirishga harakat qilgan [4]. Tadqiqotchilar A.K.Ibragimov, R.M.Abdualimov ishlarida yangi taraqqiyot bosqichida davlat moliyaviy nazoratini yanada takomillashtirish muammolari tahlil qilingan. O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratini tashkil qilishning nazariy, metodologik asoslari, bozor iqtisodiyoti sharoitidagi tashkiliy va uslubiy jihatlari, uni takomillashtirish masalalari iqtisodchi olim M.Tulaxodjayeva dissertatsiyasida ham o'rganilgan [5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada ilmiy abstraksiyalash, qiyoslash usuli, ekspert baholash, monografik tadqiqotlar, sotsiologik kuzatishlar va ularning natijalarini tahlil qilish, dinamik tahlil va chiziqli bog'lanishlar usullaridan foydalanilgan.

NATIJA VA MUHOKAMA

Davlat sektori har doim quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi:

- rejaga muvofiq mablag'lardan maqsadli foydalanishning ustuvorligi;
- funksional va batafsil iqtisodiy tasnifning ustuvorligi;
- xarajat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda rejalashtirish;
- qarorlar qabul qilishda markazlashuvning yuqori darajasi;
- faoliyati ustidan tashqi nazoratning ustuvorligi.

Cheklangan resurslardan foydalanishning eng samarali usullarini aniqlash, qabul qilingan qarorlarning samarali bajarilishini, faoliyat va ularning natijalari uchun javobgarlik va javobgarlikni ta'minlash moliyaviy nazorat e'tiborini davlat (shahar) muassasalarida sodir bo'ladigan ichki jarayonlarga qaratishga olib keladi. Shu munosabat bilan davlat moliyasini boshqarishni takomillashtirishning asosi va omili sifatida budjet muassasalarida ichki moliyaviy nazoratni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, oliy ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etish samaradorligi tahlil etishning dolzarbligi va uning asosiy yo'nalishlarini tanlash quyidagilar bilan belgilanadi:

1. Budjet muassasalarining moliyaviy nazoratini amalga oshirish uchun iqtisodiyotdagi global o'zgarishlar va davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish munosabati bilan yangicha yondashuvlar va ish turlarini ishlab chiqish zarur.
2. Budjet muassasalarida amaliy nazorat tizimini tashkil etish va qo'llash bo'yicha takliflar, shuningdek, budjet va budjetdan tashqari mablag'lar sarflanishi ustidan nazorat faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot ishi muammosining rivojlanish darajasi davlat moliyaviy nazorati bilan bog'liq bo'lib, shuni ta'kidlash kerakki, budjet muassasalarida ichki moliyaviy nazoratni takomillashtirish masalalari faqat bilvosita va qisman ko'rib chiqilgan. Budjet muassasalarida ichki moliyaviy nazoratni tashkil etish va metodologiyasi, nazorat faoliyati samaradorligini oshirish yo'llari bilan bog'liq muammolarning aksariyati ilmiy izlanishlarga muhtoj. Davlat moliyaviy nazorati organlarining shakllanishi va faoliyati bilan bog'liq ayrim masalalar bo'yicha xorijiy olimlar tomonidan taklif qilingan yechimlar siyosiy haqiqatga mos kelishi kerak va bu O'zbekistonda sodir bo'layotgan o'zgarishlar sharoitida juda qiyin.

Moliyaviy nazorat tizimida davlat moliyaviy nazorati alohida o'rin tutadi. Bu davlat moliyaviy nazorati tizimini rivojlantirish va takomillashtirish muammolarini o'rganishga e'tiborni kuchaytiradi.

Budjet kodeksida ichki audit vazifalari, funksiyalari, bo'ysunish darajasi, hisobdorligi va boshqa huquqiy ahamiyatlari belgilab berilmagan. Bir so'z bilan aytganda, shu kunga qadar Davlat moliyaviy nazorati va ichki auditida yagona siyosat yuritish, moliyaviy nazorat organlarini uslubiy ta'minlash, faoliyatini muvofiqlashtirish uchun mas'ul organ belgilanmagan. Hozirgi vaqtda amalda bo'lgan davlat moliyaviy nazorati tizimi to'liq salohiyatda natijasini bergani yo'q.

Tahlil natijalaridan ko'rish mumkinki, budjet qonunchiligini buzilishi holatlari-yildan-yilga ortib bormoqda. Ortib borishiga esa bir nechta omillar ta'sir qilishi mumkin: tekshirishlar soni ko'payganligi, budjet xarajatlari oshganligi, davlat moliyaviy nazorati xodimlar soni ko'payganligi, ularni malaka ko'nikmalari oshganligi va boshqalar. Ammo, bizning nazarimizda bu omillar yuqoridagi ko'rsatkichlarni ortishiga bu darajada ta'sir qilmaydi. Bizning fikrimizcha bunga asosiy sabablardan biri moliyaviy operatsiyalarda IT texnologiyalarni yetarli tatbiq qilinmaganligi, kadrlarning malakasini oshirish yuzasidan maxsus o'quv seminarlar tashkil qilinmaganligi, har bir nazoratchi nazorat obyektida o'zi malakasi yetganicha moliyaviy nazorat tadbirini amalga oshirayotganligi, moliyaviy nazorat tadbiri davrida daromadlar va xarajatlar nazorati to'liq qamrab olinmasligi, hududiy davlat moliyaviy nazorati boshqarmalarida mutaxassislarni oylik maoshi kamligi, ular faoliyati mahalliy hokimiyat organlari nazoratidagi, to'liq mustaqil emasliklari va boshqalar.

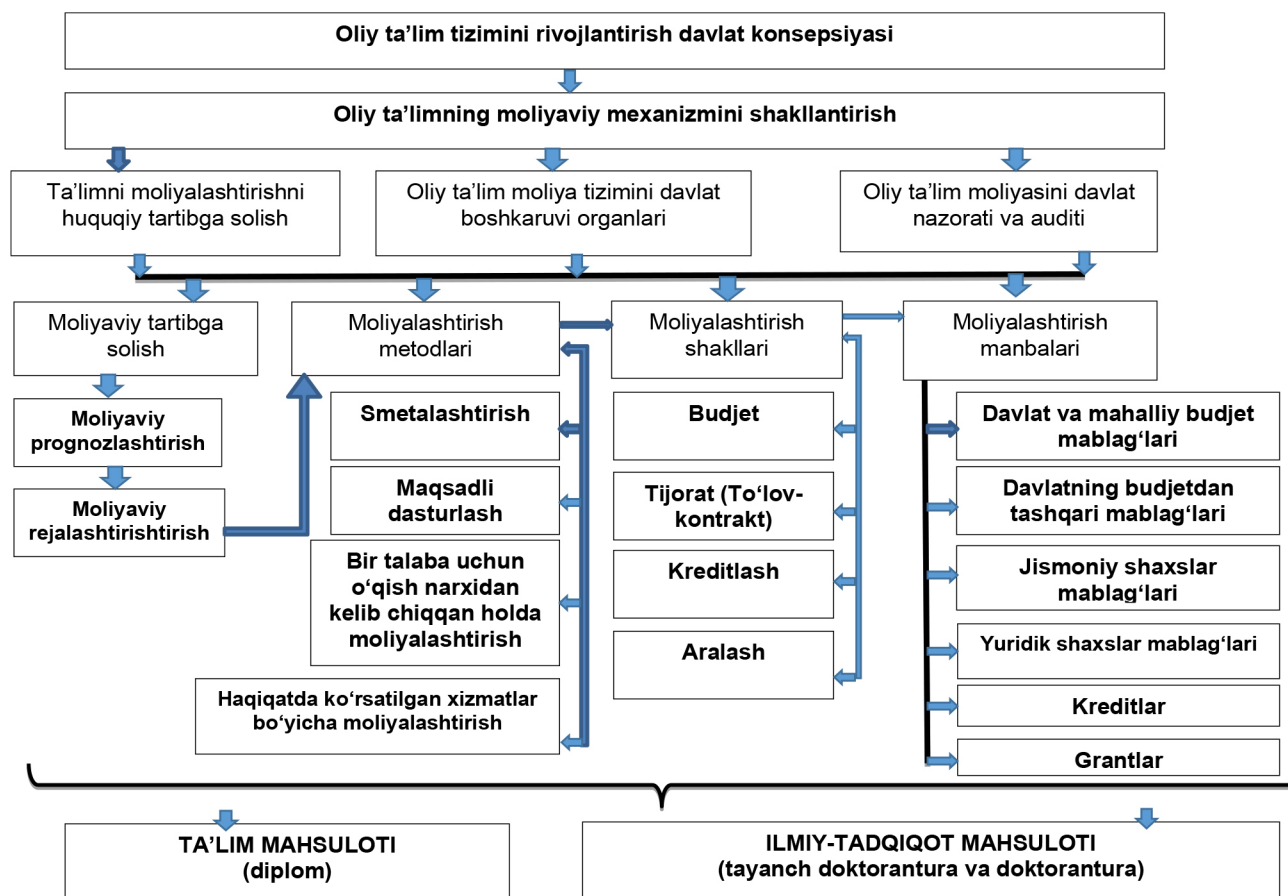
Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarini o'zgartirish jarayoni bilan bog'liq holda oliy ta'limning moliyaviy mexanizmini shakllantirish xususiyatlarini va uning asosiy tarkibiy qismlarini har tomonlama o'rganish zarurati tug'iladi (1-rasm).

Bugungi kunda ta'limning me'yoriy-huquqiy asoslari allaqachon shakllantirilgan, oliy ta'lim muassasalarining avtonomligi oshirilgan, yangi ta'lim standartlari joriy etilgan. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarini boshqarish va moliyaviy ta'minlash, moliyalashtirishning budjet va nobudjet manbalarini maqbul uyg'unlashtirish, ulardan foydalanishning samarali modelini ishlab chiqish muammolari mavjud. Bu borada oliy ta'lim muassasalari tomonidan moliyaviy resurslarni shakllantirish va ulardan samarali foydalanish muammolarini o'rganish, ayniqsa, dolzarbdir.

Oliy ta'lim muassasalarining barqaror faoliyat yuritishi va rivojlanishi, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sifatining oshishi bevosita yetarli moliyaviy resurslarga bog'liqligini isbotlashning hojati yo'q. Shuning uchun ham, oliy ta'lim muassasalarini boshqarish tizimida moliyaviy mexanizm muhim o'rin tutadi.

Biz oliy ta'limning moliyaviy mexanizmi umumiy moliyaviy mexanizmning bir qismi sifatida oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosatini amalga oshirishning elementi deb hisoblaymiz.

Zamonaviy sharoitda oliy ta'limning moliyaviy mexanizmining muhim xususiyati oliy ta'lim va davlatning o'zaro ta'siri muammosidir. Davlat va oliy ta'lim muassasalari o'rtasida rivojlanadigan iqtisodiy munosabatlar mulkchilik, boshqaruv, oliy ta'lim muassasalarining avtonomiya darajasi, moliyalashtirish mexanizmi va boshqalar bilan bog'liq munosabatlarning ma'lum bir majmuasini o'z ichiga oladi. Binobarin, bunday mexanizmning samarali faoliyat ko'rsatishi uchun oliy ta'limni rivojlantirishning davlat dasturi (strategiyasi) ishlab chiqilishi kerak, unda oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishda strategik ustuvor yo'nalishlar nazarda tutiladi.

1-rasm: Oliy ta'limning moliyaviy mexanizmi sxemasi¹

Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosati quyidagilardan iborat bo'lishi kerak:

- oliy ta'lim muassasalarini davlat budgeti mablag'lari hisobidan ta'minlash tamoyilidan amalda mumkin bo'lgan miqdorlarda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashga o'tish, kadrlar tayyorlash bo'yicha, lekin ularning sonini cheklamagan holda davlat buyurtmalari tizimini ishlab chiqish;
- oliy ta'lim muassasalarining, birinchi navbatda, moliya sohasida mustaqilligini takomillashtirish va chuqurlashtirish;
- qator ilmiy-tadqiqot muassasalarini yetakchi oliy ta'lim muassasalariga o'tkazishni amalga oshirish. Bu o'quv, ilmiy, shuningdek, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim jarayonining moddiy-texnik bazasini yaxshilash, professor-o'qituvchilar tarkibi darajasini oshirish, oliy ta'limning moddiy, moliyaviy va kadrlar resurslaridan samaraliroq foydalanish imkonini beradi;
- resurslarni, shu jumladan, budget mablag'larini boshqarishda, daromad keltiruvchi faoliyatning turli taraflarini amalga oshirishda moliyaviy mustaqillikni kengaytirish;
- budget mablag'larining sarflanishi oliy ta'lim muassasalari tomonidan budget tasnifi moddalariga muvofiq o'quv jarayoni ehtiyojlaridan tashqari mustaqil ravishda amalga oshirilishi kerak. Budget tasnifining barcha bandleri bo'yicha ta'lim organlariga budget mablag'larining sarflanishi to'g'risidagi hisobot taqdim etilishi kerak. Bu ta'lim statistikasining moliyaviy qismi uchun asos bo'lishi mumkin.

Taklif etilayotgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi tashabbuskorlikni rivojlantirish va oliy ta'lim muassasalarining mustaqilligini, iqtisodiy mustaqilligini kengaytirishga xizmat qilishi kerak.

Oliy ta'limning moliyaviy mexanizmini takomillashtirishda budgetdan tashqari manbalar, jumladan, ta'lim xizmatlarini ko'rsatish uchun mo'ljallangan mablag'lar, xo'jalik shartnomalari mavzularini amalga oshirishdan tushadigan mablag'lar, homiylik mablag'lari va boshqalar rolini faollashtirish muhim ahamiyatga ega.

Davlat bunday manbalarni quyidagi yo'llar bilan rag'batlantirishi kerak:

- korxonalar va tashkilotlarga mahsulot, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlarni sotishdan tushgan tushumning ma'lum foizida ushbu mablag'lardan yoshlarning akkreditatsiyadan o'tgan oliy ta'lim muassasalarida o'qishi uchun haq to'lash maqsadida soliq imtiyozlari berish;
- oliy ta'limni kreditlash va sug'urtalash mexanizmini takomillashtirish;

1 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

- birinchi navbatda universitet fanlari sohasida homiylik va homiylikni rivojlantirishni rag'batlantirish;
- o'qituvchilar va talabalar uchun grantlar shaklida xorijiy investorlarning mablag'larini jalb etishga ko'maklashish;
- oliy ta'lim muassasalariga ko'rsatayotgan ta'lim xizmatlarini (mahsulotlarni) sotishdan olingan daromadlar bo'yicha soliq imtiyozlari berish, shu jumladan, mulkni ijaraga berish va boshqalar.

Oliy ta'lim muassasalari faoliyatining moliyaviy mexanizmini takomillashtirishning yana bir yo'li – oliy ta'lim muassasalarini ilmiy-tadqiqot markazlariga aylantirish orqali milliy innovatsion tizimni shakllantirishda ularning ishtirokini rag'batlantirishdir.

Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim muassasalarining innovatsion faoliyatidan (o'z ilmiy tadqiqotlarini, shu jumladan, xorijda amalga oshirishdan) olingan daromadlar oliy ta'lim muassasalarini uchun muhim qo'shimcha moliyaviy manbaga aylanishi mumkin. Bu, birinchi navbatda, boshqa tarmoqlar bilan o'zaro aloqada bo'lish uchun barcha imkoniyatlarga ega bo'lgan, fundamental tadqiqotlarni tarmoqqa yo'naltirilgan (idoraviy ilmiy-tadqiqot muassasalarini bilan hamkorlikda) va o'zini-o'zi ta'minlovchi (xo'jalik yurituvchi subyektlar buyurtmasi bo'yicha) ilmiy tadqiqotlar bilan birlashtirgan klassik universitetlarga taalluqlidir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, hozirda davlat moliyaviy nazorati tizimidagi aniq muammolar mavjudligi hamda ularni zamon talabiga mos ravishda bosqichma-bosqich takomillashtirish talab etilmoqda. Ushbu muammolar esa quyidagilar:

- Hisob palatasi, davlat moliyaviy nazorati departamenti, ichki audit va moliyaviy nazorat xizmatlari vazifalari va javobgarlik chegaralari, o'zaro ma'lumotlar almashinishi, huquq tartibot idoralari bilan hamkorliklari, huquqlari, moliyaviy nazorat tadbirlarini o'tkazishda bir birlarini takrorlanmaslik chegarali qonun hujjati bilan to'liq belgilanmagan;
- Ichki audit tizimi huquqiy mavqeyi, vazifalari, funksiyalari Budjet kodeksida o'z aksini topmagan;
- yagona siyosat yuritish, moliyaviy nazorat organlarini uslubiy ta'minlash, faoliyatini muvofiqlashtirish uchun mas'ul organ belgilanmagan;
- Hisob palatasi xodimlarining mehnat faoliyatini mustaqilligi qonun bilan ta'minlanmagan;
- Tizimli kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlash instituti mavjud emas;
- Oliy ta'lim muassasalarida, tizimda ish faoliyatini boshlagan xodimlarga o'zbek tilida nashr etilgan davlat moliyaviy nazoratidan nazariy va amaliy bilim olishlari uchun o'quv qo'llanmalar yetarli emas;
- Moliya vazirligining Davlat moliyaviy nazorati departamenti huquqiy maqomi teng bo'lgan ikkinchi bir vazirlikda moliyaviy nazorat tadbirini amalga oshirish amaliyoti zamonaviy moliyaviy nazorat amaliyotida mavjud bo'lmagan. Shu sababli ham, Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentiga o'tkazilishi belgilanmoqda. Departament va Hisob palatasi birgalikda ishlab, yashirin iqtisodiyotni jilovlash va budjet mablag'larini to'g'ri sarflanishi uchun javobgar bo'ladi.

Budjet tizimida davlat moliyaviy nazoratini shunday tashkil etish lozimki, budjet mablag'lari hisobidan amalga oshirilayotgan noqonuniy harakatlarga texnik jihatdan yo'l qo'ymaslik yoki bunday xarajatlar amalga oshirilganda xavf tahlili orqali real vaqt rejimida oshkor bo'lishi lozim. Va albatta, aybdorlarga nisbatan doimo qonuniy chora ko'rilishi lozim.

Shu munosabat bilan 2021-yil 27-avgustda "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6300-son Farmoni qabul qilingan edi. Davlat moliyaviy resurslarini samarali boshqarish hamda budjet mablag'laridan maqsadli va oqilona foydalanish ustidan davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining Hisob palatasi tomonidan amalga oshiriladigan nazorat shakllari va turlariga qo'shimcha quyidagilar amaliyotga joriy etildi:

- buxgalteriya (budjet) hisobi yuritilishini, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini, moliyaviy resurslardan maqsadli va qonuniy foydalanilganligini hamda daromadlarning to'liqligini, shuningdek, moliyaviy operatsiyalarning qonuniyligini baholashni nazarda tutuvchi moliyaviy audit;
- konsolidatsiyalashgan va jalb qilingan budjet mablag'laridan foydalanishda, davlat xaridlarini amalga oshirishda, shuningdek, daromadlarning to'liqligini ta'minlash va biznes jarayonlarida normativ-huquqiy hujjatlar talablariga rioya qilinganligini va ularning davlat dasturlariga muvofiqligini tekshirish va baholashni nazarda tutuvchi muvofiqlik auditi;
- nazorat obyektida xarajatlar, subsidiyalar, imtiyozlar va preferensiyalarning samaradorligi va natijadorligini, ajratilgan mablag'lardan foydalanishning tejamkorligini, belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarning bajarilishini, konsolidatsiyalashgan budjet va jalb qilingan mablag'lar hisobidan amalga oshirilayotgan loyihalarning maqsadga muvofiqligi va natijadorligini, shuningdek, davlat va hududiy dasturlarning moliyalashtirish manbalari bilan ta'minlanganligini baholash va tahlil qilishni nazarda tutuvchi samaradorlik auditi.

Shu bilan birga, yuqoridagilardan kelib chiqib, Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti vakolatiga o'tkazilayotgan Davlat moliyaviy nazoratini samarali va keng qamrovli tashkil etish, moliyaviy operatsiyalarda inson faktorini kamaytirish, tizimli yo'l qo'yilayotgan moliyaviy xato-kamchiliklarni oldini olish maqsadida quyidagilarni joriy etish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

1. "Davlat moliyaviy nazorati va auditi to'g'risida" Qonun qabul qilish, Qonunda davlat nazorat organlari va ichki audit xizmatlarining vazifalarini aniq belgilash;
2. Hisob palatasi tizimida Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti vakolatiga o'tkazilayotgan Davlat moliyaviy nazorati tizimidagi xodimlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutini tashkil etish;
3. Oliy ta'lim muassalari hamda tizimda ish faoliyatini boshlagan xodimlarga nazariy va amaliy o'quv qo'llanmalarni ishlab chiqish;
4. Hisob palatasi xodimlari mehnat faoliyatini mustaqilligini qonuniy ta'minlash;
5. Barcha budjet hisobi moliyaviy operatsiyalari informatsion texnologiyalar, maxsus avtomatlashtirilgan dasturlar orqali elektron tarzda amalga oshirilishini inobatga olgan holda, davlat budjeti mablag'larini hisob kitobi bilan bog'liq dasturiy majmualarni nazorat qilish auditi sho'basini tashkil etish.

Ushbu sho'ba xodimlariga yuklatiladigan aniq vazifalar quyidagilardan iborat bo'lishi lozim:

- Davlat moliyaviy nazorati yakuni bilan mavjud avtomatlashtirilgan dasturiy majmualarda tizimli aniqlanayotgan xato va kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish;
- Inson faktori bilan yo'l qo'yilayotgan moliyaviy xato kamchiliklarni tizimli aniqlash hamda avtomatlashtirilgan dasturlar bilan to'liq qamrab olishni tashkillashtirish;
- Vazirliklar, idoralar va boshqa yuridik shaxslar nazoratida mavjud bo'lgan avtomatlashtirilgan dasturlarning elektron bazalaridan foydalangan holda, budjet mablag'lari sarflanishi jarayonida moliyaviy xavflarni baholovchi hamda xabar berib boradigan tizimni yaratish, doimiy nazorat qilib borish va boshqalar.

XULOSA

Yuqorida shakllantirilgan fikr va mulohazalar asosida ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili bo'yicha quyidagi ilmiy-nazariy xulosa va tavsiyalar shakllantirildi hamda tizimni takomillashtirish uchun berilayotgan takliflar amalga oshgan taqdirda quyidagi ijobiy natijalarga erishilishi mumkin bo'ladi.

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat moliyaviy nazorati va auditi to'g'risida"gi Qonuni qabul qilinishi orqali davlat moliyaviy nazorat organlari va ichki audit xizmatlarining vazifalari aniq belgilanadi;
2. Barcha moliyaviy nazorat organlari uchun yagona ma'lumotlar bazasi yaratilib, kameral nazorat, risk-tahlil asosida keng qamrovli nazorat tizimi tashkillashtiriladi;
3. Davlat moliyaviy nazorati xodimlarini malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimi yaratilib, xodimlarning saviyasi va amaliy ko'nikmalari oshiriladi, tizim uchun yaratilgan o'quv qo'llanmalar ish faoliyatini samarasini oshiradi.
4. Tekshirishlarni takrorlanishi oldi olinadi, korrupsiya holatlari kamayadi, budjet tashkilotlarining budjet intizomiga qat'iy rioya etilishi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Овсянников Л.Н. Государственный финансовый контроль: подходы к стандартизации. // Финансы, –2010. –с.5.
2. Ларичев В.Д. Теоретические основы предупреждения преступлений в сфере экономики: Моногр. –М.: Юрлитинформ. –2010. –с.19.
3. Вознесенский Э.А. Финансовый контроль за деятельностью промышленных предприятий. –М.: Изд-во ЛГУ, 2013. –с.27.
4. Пулатов Д. Вопросы совершенствования государственного финансового контроля в узбекистане. Perspectives of Innovations, Economics and Business. 2009. –Т. 2. –№ 2. –С. 49-50.
5. Тулаходжаева М. организация и методы финансового контроля в Республике Узбекистан. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук.–Москва, 1998.
6. Artikov K.A. Oliy ta'lim muassasalari faoliyati moliyaviy ta'minoti hisobi va nazoratini takomillashtirish masalalari. –"Moliya" ilmiy jurnali, 2019 yil 3-son. –104-112 b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Jtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.